

Klassekammerateffekter af det kommunale 10. klassetilbud

Denne analyse viser, at det kommunale 10. klassetilbud øger sandsynligheden for, at elever sigtes for ejendomsforbrydelser som tyveri og hærværk i løbet af skoleåret. Effekten ses i forhold til elever, der efter 9. klasse vælger en erhvervs- eller ungdomsuddannelse, en efterskole eller står uden for uddannelse. Resultatet skyldes sandsynligvis ikke skolegangen i sig selv, men vurderes at afspejle, at koncentrationen af udsatte unge i bestemte tilbud kan forstærke negative sociale dynamikker og øge risikoen for kriminel adfærd. Analysen bygger på tidligere forskning, der viser, at socioøkonomisk balancerede elevgrupper kan fremme positive udviklingsmønstre, særligt for elever fra ressourcesvage hjem. Erfaringerne fra 10. klasse viser, at selv velmenende politik kan have utilsigtede konsekvenser. Når unge samles i bestemte rammer, kan sociale dynamikker forstærke snarere end forebygge risikoadfærd. Med indførelsen af EPX er der fokus på at skabe mere attraktive ungemiljøer. Det kan derfor overvejes at skærpe fokus på, hvordan elevsammensætningen kan skabe både positive og negative sociale effekter som led i implementeringen.

Amalie Børre Berg

Cand.oecon | Aarhus Universitet

Udfordringsbillede

Det kommunale 10. klassetilbud er målrettet en gruppe unge med behov for yderligere faglig kvalificering og uddannelsesafklaring (BUVM 2025), og disse elever har længe været genstand for uddannelsespolitisk bevågenhed (Finansministeriet 2021; OECD 2023; Beskæftigelsesministeriet 2024; Reformkommissionen 2023). Med den nye aftale fra 2025 er det besluttet at afskaffe det nuværende 10. klassetilbud som led i en bredere omstrukturering af ungdomsuddannelserne og oprettelse af et erhvervs- og professionsrettet gymnasie, EPX (Regeringen 2025). Denne omstrukturering aktualiserer behovet for viden om, hvordan overgangsprogrammer som 10. klasse påvirker unges valg og adfærd.

Selvom 10. klasse skal styrke overgangen til særligt erhvervsuddannelserne, viser evalueringer, at effekten er begrænset (Arendt et al. 2019; VIVE 2019). Tilbuddet øger ikke gennemførelsen af erhvervsuddannelser og mindsker sandsynligheden for at fuldføre en gymnasial uddannelse (ibid.). Samtidig viser studier, at koncentrationen af udsatte elever kan forringe læringsmiljøet og reducere faglige præstationer. (Kristoffersen et al. 2015; KRAKA 2018; AE 2023). Alligevel oplever nogle unge at føle sig mere parate og afklarede efter 10. klasse (EVA 2020).

Det er imidlertid mindre belyst, hvordan overgangsprogrammer som 10. klasse påvirker elevernes sociale adfærd. Mens uddannelsesresultater ofte bruges som den primære målestok for uddannelsesstilbuddets succes, kan kriminalitet fungere som en alternativ indikator for sociale konsekvenser. En analyse af kriminalitet kan dermed kaste lys over bagvedliggende strukturelle og sociale mekanismer, som kan forklare, hvorfor 10. klasse ikke har de forventede uddannelsesfremmende effekter (Bell et al. 2022).

Studier viser, at et ekstra skoleår kan være kriminalitetsforebyggende, når elever fastholdes længere i skolens rammer, men effekten gælder ikke for de mest udsatte unge (Lochner & Moretti 2004; Hjalmarsson et al. 2014; Brilli & Tonello 2018; Landersø et al. 2018). En hollandsk evaluering peger tværtimod på, at støtteprogrammer kan føre til øget kriminel adfærd, når programmet samler unge med høj risikobaggrund (Elk Steeg & Webbink 2013). Et studie viser ligeledes, at kriminalitet blandt skoleelever i England reduceredes i skoleferier, når eleverne ikke samles i institutionen (Jones & Karger 2023).

Litteraturen peger samlet på, at selvom et ekstra skoleår kan have beskyttende funktioner, kan elevsammensætningen i bestemte tilbud give modsatrettede effekter. Politiske tiltag med velmenende formål kan have utilsigtede konsekvenser, når sociale dynamikker ikke indregnes i implementeringen (Merton 1936). Det er særligt relevant i 10. klasse, hvor der er en overrepræsentation af elever med faglige udfordringer.

Endelig skal effekten vurderes i lyset af, hvilke alternativer eleverne ellers ville have valgt. De fleste vælger efterskole, gymnasiale uddannelser eller erhvervsuddannelser og kun få står helt uden for uddannelse, *jf. bilag 1*. Effekten af 10. klasse må derfor tolkes i relation til de sociale miljøer, eleverne ellers ville have deltaget i.

Løsninger

Uddannelsesvalg er ikke tilfældige, men påvirkes af baggrundsfaktorer som forældres socioøkonomiske status, elevens faglige niveau og motivation (Skaksen 2018; Chetty et al 2020; Chetty et al 2016; Dickson et al. 2016). Elever i kommunale 10. klassetilbud kommer i højere grad fra familier med lavere uddannelsesniveau sammenlignet med jævnaldrende elever på efterskoler eller gymnasiale uddannelser, *jf. bilag 2*.

Analysemetode og datagrundlag

For at undersøge den kausale effekt af at gå i 10. klasse på unges kriminalitet anvendes en instrumentvariabelmetode (IV). Metoden udnytter, at nogle kommuner i perioden 2008–2012 omlagde deres 10. klassetilbud ved at lukke muligheden for at tage 10. klasse på den lokale folkeskole og i stedet samle tilbuddet i et centralt 10. klassecenter. Det betød, at nogle elever ikke længere havde adgang til 10. klasse på deres egen skole og derfor i højere grad valgte andre ungdomsuddannelser, mens andre fortsat havde denne mulighed og i højere grad tog 10. klasse. Ved at sammenligne disse to grupper kan man isolere effekten 10. klassetilbuddet, idet omlægningen ikke er bestemt af den enkelte elevs karakteristika, *jf. bilag 3*. 10.

klasseomlæggingerne skaber dermed en situation, hvor forskellen i kriminalitet kan tilskrives en ændret sandsynlighed for deltagelse i 10. klasse og ikke elevens baggrund, motivation eller valg.

Datagrundlaget og metoden for analysen er inspireret af Arendt et al. (2019) og VIVE (2019) og er baseret på kvalitetssikret mikrodata fra Danmarks Statistiks elevregister. Analysens datagrundlag er baseret på i alt 44.466 observationer og består af 9. klasseårge fra 2008-2012, *jf. boks 1*.

Boks 1

Trinvis populationsafgrænsning (2008-2012)

Elever, som har færdiggjort 9. klassetrin på en folkeskole i skoleårene 2007/2008-2011/2012.	Frasorterer elever, som har gået i 10. klasse eller 11. klasse på særlige skoler.	Frasorterer elever, som ikke har afsluttet 8. og 9. klasse på samme folkeskole.	Frasorterer elever som ikke er mellem 15-17 år, når de afslutter 9. klasse.	Frasorterer elever, som ikke har gået på en skole hvor der var en 10. klasse da de selv gik i 9. klasse.
N=239.256	N=228.992	N=211.267	N=209.783	N=44.466

Step 1 – Step 2: Analysen omfatter elever, der afsluttede 9. klasse i folkeskolen i juni. Har en elev flere afslutninger, er kun den første observation inkluderet. Elever med 10. eller 11. klasse på særlige skoler (fx husholdningsskoler eller behandlingshjem) udelades, da de kan udgøre en gruppe med særlige forudsætninger.

Step 3 – Step 4: Kun elever, der har gået på samme skole i både 8. og 9. klasse og er 15–17 år ved afslutningen, indgår. Det sikrer en ensartet gruppe og styrker koblingen mellem eleven og skolens 10. klassetilbud, hvilket understøtter instrumentets gyldighed (*jf. bilag 6*).

Step 5: Endelig indgår kun elever fra skoler, der havde et 10. klassetilbud i deres 9. klasse. Dette er nødvendigt, da metoden bygger på variation i tilgængeligheden, skabt af nedlæggelser på egen skole.

Kilde: Data er baseret på registre fra Danmarks Statistik og det offentlige tilgængelige institutionsregister (BUVM 2023)

Forbehold for generaliseringspotentialet

For at estimere effekten af det kommunale 10. klassetilbud er analysen afgrænset til elever, der gik i 9. klasse på en folkeskole, hvor der på det tidspunkt fandtes et 10. klassetilbud, men hvor tilbuddet blev nedlagt året efter. Blandt disse er der en gruppe elever, som ellers ville have taget 10. klasse, men som ikke gjorde det, netop fordi tilbuddet ikke længere var tilgængeligt på deres egen skole. Det er denne gruppe, analysen identificerer effekten for. Gruppen er kendetegnet ved en overvægt af drenge og en højere andel af elever fra provinskommuner, *jf. bilag 5*. Fokus er på de lokale 10. klassetilbud, hvilket betyder, at nyere 10. klassecentre ikke indgår. På trods af ufuldstændig generaliserbarhed giver resultaterne værdifuld indsigt i den elevgruppe, som 10. klasse primært er henvendt til (VIVE 2019; Imbens 2010).

Effekten af 10. klasse i kommunalt tilbud

Med udgangspunkt i den beskrevne metode og data præsenteres her de centrale fund. Resultaterne i *tabel 1* viser, at nedlukning af kommunale 10. klassetilbud reducerer sandsynligheden for, at elever påbegynder 10. klasse med 3,7 pct.-point. Når disse tilbud nedlægges, falder samtidig sandsynligheden for, at elever sigtes for ejendomsforbrydelser det efterfølgende år – svarende til et fald på 0,4 pct.-point. I bunden af tabellen fremgår effekten af

påbegyndelse i 10. klasse på sandsynligheden for kriminalitet i året efter afslutning af 9. klasse. Her ses en effektstørrelse på 11 pct.-point i det år, eleven går i 10. klasse. Det svarer til, at én ud af ti elever påvirkes¹. Effekterne er kortvarige, og udføres samme analyse to og fire år efter 9. klasse findes der ingen effekt, *jf. bilag 4*.

Tabel 1

Estimationseffekter af påbegyndelse af 10. klasse i et kommunalt tilbud

	Starte i kommunal 10. klasse	Ejendomsforbrydelser	Vold af mindre farlig karakter	Spirituskørsel	Euforiserende stoffer
First Stage: Nedlukning af kommunale 10. klassetilbud på folkeskolerne på sandsynligheden for at starte i en kommunal 10. klasse					
OLS	-0,037***				
Antal observationer	44.446				
Reduceret form: Nedlukning af kommunale 10. klassetilbud på folkeskolerne på sandsynligheden for kriminel adfærd					
OLS		-0,004**	-0,000	-0,000	0,001
Antal observationer		44.446	44.446	44.446	44.446
Effektmål: Effekter af at et år i den kommunale 10. klasse på sandsynligheden for kriminel adfærd					
OLS		0,005**	0,001	0,000	0,001
2SLS		0,110**	0,009	0,010	-0,001
Antal observationer		44.446	44.446	44.446	44.446

Anm. *p<0,1, **p<0,05, ***p<0,001. Alle modeller kontrolleres for køn, indvandrerstatus, forældres højeste uddannelsesniveau, antal søskende, størrelse på kommunen samt års- og skolespecifikke effekter. (Klyngrobuste standardfejl på skoleniveau). Kriminel adfærd er defineret ud fra om et individ har været sigtet for kriminalitet det pågældende år efter 9. klasse. Se *bilag 6* for uddybet metodebeskrivelse.
Kilde: Data er baseret på registre fra Danmarks Statistik og det offentlige tilgængelige institutionsregister (BUVM 2023)

Effektmålingen af 10. klasse afspejler både de institutionelle rammer, det faglige indhold og ikke mindst kammeratskabseffekten af at koncentrere elever med samme sociale risikoprofil. Illustration er angivet i *boks 2*. Resultaterne tyder samlet set på, der er elementer i den kommunale folkeskoles 10. klasse, som ikke dæmper op for kriminalitet.

¹En effektstørrelse på 11 pct.-point er substantiel og markant højere end det tilsvarende OLS-estimat på 0,5 pct.-point. Hvor OLS måler en gennemsnitlig, korrelativ sammenhæng i hele populationen – og kan være påvirket af selektionsbias – estimerer IV-metoden en kausal effekt, men kun for en specifik undergruppe: de såkaldte *compliers*. IV-estimatet beregnes som en ratio mellem to koefficienter (Angrist & Pischke 2009) og er derfor følsomt over for små udsving i disse, hvorfor størrelsen på estimatet bør tolkes varsomt. Ikke desto mindre kan fortegnet tolkes med statistisk sikkerhed, *jf. bilag 3*.

Boks 2

Illustration af mulige mekanismer for sammenhængen mellem et år i 10. klasse og risiko for kriminel adfærd

Kammeratskabseffekter

Elevsammensætningen har betydning for unges sociale relationer og risikoadfærd. Især i grupper med lav skoletilknytning og svage normer kan negative dynamikker opstå og forstærke risikobetonet adfærd (Kristoffersen et al 2015; Zimmerman 2003; Lazear 2001; Bilfulco 2014; Sacerdote 2011; Luallen 2006).

Institutionelle rammer og tid

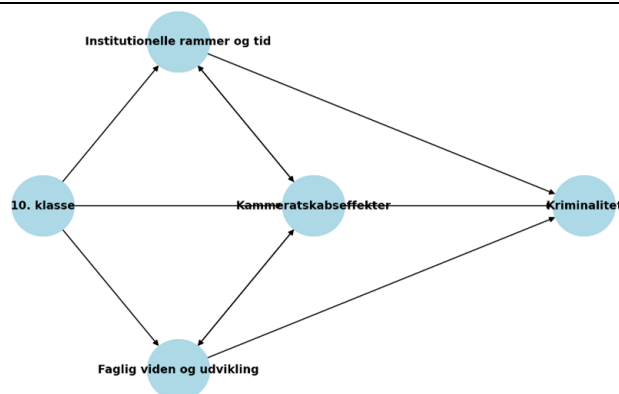
Faste skoledage, klare regler og voksenkontakt kan virke forebyggende. Jo mere tid unge tilbringer i organiserede rammer, desto mindre eksponeres de for risikofyldte miljøer (Lochner 2011; Landersø et al. 2019).

Faglig viden og udvikling

Styrkelse af faglige kompetencer kan øge unges tro på egne muligheder og mindske risikoen for risikoadfærd. Når undervisning opleves som gavnlig for fremtiden, fremstår fremtidsgevinster større og omkostningerne ved fx kriminalitet højere (Becker 1964; Lochner og Moretti 2004; Cunha, Heckman og Schennach 2008).

Effekten skal ses i relation til alternativer

Effekten af 10. klasse afhænger af, hvilke tilbud eleverne ellers ville vælge, som efterskoler, gymnasiale eller erhvervsrettede uddannelser. Disse kan tilbyde andre elevmiljøer og faglige rammer.

Resultaternes implikationer

Når et ekstra skoleår i 10. klasse i visse tilfælde øger risikoen for ejendomsforbrydelser, rejser det ikke kun faglige, men også politiske spørgsmål om, hvordan overgangstilbud designes – og for hvem. Med afskaffelsen af 10. klasse og indførelsen af det nye erhvervs- og professionsrettede gymnasie (EPX) opstår nye muligheder for at beslutte, hvem der samles i de nye rammer, og hvilke sociale dynamikker det skaber.

På baggrund af analysen er der tre fokusområder, som politisk kan overvejes med henblik på at fremtidige uddannelsesstilbud indrettes og evalueres med større opmærksomhed på sociale dynamikker og elevsammensætning.

- **Løbende vurdering af EPX**

EPX har til formål at tiltrække en bredere elevgruppe, men det er endnu uvist, hvordan gruppen socialt sammensættes. Hvis EPX lykkes med at tiltrække en bredere elevgruppe,

kan det danne grundlag for positive kammeratskabseffekter og mere attraktive miljøer. Dette muliggør en pareto-forbedring, hvor især elever fra ressourcesvage hjem profiterer af at indgå i miljøer med en mere blandet elevsammensætning. Det er dog ikke givet, at EPX samler en markant anderledes gruppe, og selv en bredere sammensætning ændrer ikke nødvendigvis de sociale dynamikker. En ny etiket ændrer ikke automatisk indholdet. EPX kan skabe nye muligheder, men også at gentage samme udfordringer i nye rammer. Derfor bør sammensætning og effekt af EPX løbende evalueres.

- **Inddrag sociale effekter i effektmåling og evaluering**

Reformkommissionen (2023) understreger behovet for, at ungdomsuddannelserne skaber bedre ungemiljøer. Derfor bør fremtidige evalueringer af EPX og lignende modeller ikke alene basere sig på gennemførelstal og karakterer, men også inddrage sociale indikatorer som fravær, trivsel og risikoadfærd. Ved at måle på sociale effekter dannes et mere retvisende billede af, hvilke modeller der understøtter bæredygtige ungemiljøer, og hvilke der utilsigtet forstærker udsathed.

- **Undersøg behov hos unge, der ikke passer ind i standardiserede tilbud**

Der vil fortsat være en gruppe unge, som hverken 10. klasse eller EPX reelt formår at imødekomme. I dag fungerer Forberedende Grunduddannelse (FGU) som det primære tilbud til disse unge, men også her kan der opstå koncentrationseffekter, hvor samling af udsatte unge kan føre til marginalisering. For at undgå at gentage 10. klasses utilsigtede effekter, må man aktivt forholde sig til miljøets betydning i FGU og sikre, at det bliver et sted, der reelt løfter de mest sårbare.

Analysen af effekten af 10. klasse viser, at det ikke alene handler om at investere i unge, men om hvordan det gøres, og hvem der samles. Hvis ikke sammensætningen virker, kan selv velmenende tilbud have den modsatte effekt.